

RØEDSSTRANDA

Innerst i viken, på Støtvingårdens grunn, vokste en husklynge fram en gang på slutten av 1600-tallet. Både her og ute på Eldøya ble det etablert bosetninger på grunn av at farvannet innenfor øyene var en ideell ankringsplass for seilskuter.

Blant innbyggerne i det opprinnelige Larkollen var det en stor overvekt av skippere, matroser, loser og deres familier. Midt på 1800-tallet mistet naturhavnen sin betydning og alle husene på Eldøya, bortsett fra Ulke, ble flyttet inn til fastlandet. Disse var med på å skape det unike trehusmiljøet som fortsatt er intakt.

Det fantes også et gjestgiveri som på et tidspunkt ble eiet og drevet av losoldermann Billmann. Tradisjonen ble etter hvert videreført med en ganske beskjeden virksomhet på den andre siden av veien. Men med den tiltagende sommerturismen våget søstrene Mina og Amanda Røed i 1899 å få oppført en eventyrlig bygning i tre og glass. Røeds hotell ble en stolt representant for en epoke der familier fra hovedstaden tilbragte sommerferiene sine på badehotell. Familien Granli overtok etter hvert som eiere og sørget for modernisering i flere etapper. Før det ble nedlagt i 1987 var Røeds hotell kjent for sin danserestaurant som trakk folk fra hele distriktet i helgene.

Parti fra Larkollen

A.S. Røeds
HOTELL

HOTELLET I ØSTLANDETS
SOMMERPARADIS
"LARKOLLEN"

70 SENER

DANSERESTAURANT

KJENDT FOR SITT
GODE KJØKKEN

ALLE RETTIGHETER

EGNER SEG UTMER-
KET TIL KURSER OG
KONFERANSER

STOR KONGRESS-
HALL

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Fra Røedsstranda og Billmannsbakken.
Bildet nederst: Postkort fra Røeds hotell på 70-tallet.

TOLLERSTRANDA

Helt tilbake fra 1750 var Larkollen et viktig tollsted som ble etablert for at kongen ikke skulle gå glipp av inntekter fra import av varer i Kristianiafjorden. Utgangspunktet var ypperlig for de raske seilbåtene som dekket farvannet herfra og over til Slagentangen. Tollstedet hadde på det meste tre krysskøyter, hver med en besetning på tre, som sørget for at fortolling var i orden på nordgående skip.

Etter at praksisen rundt forrige århundreskifte ble endret til at skipene skulle fortolle i anløpshavnen, mistet kryssingen sin betydning. Men tollstasjonen på Larkollen fikk på nytt en sentral rolle under forbudstiden fra 1916-1927. Stortinget innførte totalforbud mot vin og sprit, og smuglingen blomstret i stor skala. Tollbåtene var bevæpnet og det kunne bli skutt med skarpt for å stanse de som hadde ulovlig ærend, slik det er levende beskrevet i romanen «Smuglere» av Artur Omre.

Tollstasjonen er fredet. Den ble lagt ned i 1961 etter en tid med langt mindre dramatiske rutineoppdrag. Tollerstranda ble en kommunal fristrand i 1935.

Foto: ØFB. Saluttkanon fra tollstasjonen på Larkollen.

Foto fra Eivind Kristiansen.

Foto fra Larkollboken.

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Saluttkanon for å signalisere skip om at de skulle stoppe for tollinspeksjon og klarering. Bildet nederst t.v.: Johan Pedersen, siste bestyrer på tollstasjonen. Bildet nederst t.h.: Tollkrysseren "Maagen".

DAMPSKIPSBRYGGA

Rutetrafikk med dampskip var en viktig samferdselsform på 1800-tallet. Mot slutten av århundret ble også Larkollen anløpssted for denne trafikken. Til å begynne med ekspederte man båtene ute i sundet, da passasjerene ble rodd til og fra land. Etter hvert ble det anlagt dampskipsbrygge med pakkhus og bryggemann, og et stort skilt som markerte stoppestedet Larkollen. En kan forestille seg at den tre timer lange båtreisen fra Kristiania må ha vært svært trivelig i godvær oppe på dekk, der det var muligheter for å kjøpe forfriskninger.

Dampskipene ble på folkemunne kalt “pappabåter”, siden fedre som kom ned til Larkollen på helgebesøk til sin ferierende familie utgjorde en god del av passasjergrunnlaget. Ankomstene til D/S Beta og de andre skipene var en begivenhet i lokalsamfunnet, og folk flokket seg på brygga. Dampskipstrafikken var også viktig for varetransporten, både for bønder og de som drev med handel. Den vedvarte fram til 1930-tallet da frakt av både folk og gods i stedet skjedde via landeveien.

Bildet øverst: Bryggemann Gustav Arnesen.

Bildet nederst: Et dampskip til kai på Larkollen ca. 1910.

Postkort fra Larkollen.

LARKOLLEN KIRKE

Tidligere måtte folket fra Larkollen vandre den lange strekningen til Rygge kirke for å delta i gudstjeneste. Veien var skral og sølete, og folk fra Larkollen brukte det grove hverdagsfottøyet på kirkevandring. Noen gikk til og med barbeinte, mens de bar med seg penskoene som ikke ble tatt på før de gikk inn i kirken. I det lagdelte samfunnet var de bakerste benkene reservert folk fra Larkollen.

Larkollingene ønsket seg et eget gudshus, og i 1891 sto Larkollen kapell ferdig. Det var finansiert med innsamlede midler og bygget på dugnad. Bygningen er en langkirke tegnet av arkitekt Johannes Røer. Senere ble tårnet bygget i 1908. Altertavlen er malt av kunstneren Arnold Thornam i 1917 og er et lokalt motiv fra Pusterum som forestiller en kristusfigur foran en strandsitter og en feriegjest. Alfild Bratt dekorerte noen av veggene med engler i 1936, men disse ble på et tidspunkt skjult bak furupanel. De lokale snekkerne passet dog på å ikke slå spiker i englene.

Navnet ble endret fra Larkollen kapell til Larkollen kirke ved ny kirkelov i 1997.

Fra Larkollen

Larkollveien opp til kirken. (uten spir) Gjengitt med tillatelse fra Hanne Heuch.

Bildet øverst: Postkort fra Larkollen Kirke.

Bildet nederst: Øverst til venstre i bildet, Larkollen kapell før det ble bygget på spir.

PARK LANE

Fotballbanen ble etablert i 1971 og het opprinnelig Larkollen idrettsplass. I 1982 mente to av lagets spillere, Ola Lyby og Jan Erik «Janken» Johansen, at det trengtes et mer spenstig navn. Siden den ene holdt med Tottenham som spilte på White Hart Lane, og den andre Aston Villa hvis hjemmebane var Villa Park, ble det Park Lane.

Allerede året etter foretok Norges Fotballforbund den offisielle navneendringen. Men banen var ikke bare arena for bygdas håpefulle fotballspillere. I den bratte skrenten på vestsiden lå hoppbakken Spatten. Her krevdes spesielle ferdigheter av unge skihoppere siden unnarennet var litt forskjøvet sideveis i forhold til ovarennet.

Bakken var oppkalt etter bergarten feltspat, som det var rike forekomster av i Larkollen-området. Feltspat benyttes blant annet til framstilling av glass, keramikk og porselen. Det ble drevet flere dagbrudd og steinen ble skipet ut bl.a. via Bryggebakken innerst i Rørvika.

Foto: Larkollen idrettslag. Gjengitt med tillatelse fra Marianne Bekkensten.

Bildet øverst: Larkollaget som spilte første kamp på Park Lane.
Bildet nederst: Skihopping i Spatten. Foto med tillatelse fra Ole Johan Syvertsen.

SOLHAUGSTRAND

Opprinnelig var Larkollen en viktig naturhavn for seilskip. Under den store nordiske krigen (1700-1721) ble det bygget et fort kalt Fredriksodde, nord for hotellet, der det i dag ligger en murvilla som på folkemunne stadig kalles «Festningen». Orlogsskip var tidvis stasjonert i sundet og Tordenskjold var blant dem som i en periode holdt til her under striden med svenskene.

Gjennom de neste snaut to hundre år var det stedets maritime betydning som også ga grobunn for at strandsitterne bosatte seg i Larkollen, enten det var skippere, matroser, loser eller fiskere. I 1879 sto Smaalensbanen ferdig mellom Oslo og Halden, med stasjon på Dilling. Jernbanen åpnet nye muligheter, også for Larkollen. De første sommergjestene fant snart veien hit. Velstående familier fra hovedstaden leide seg inn i strandhusene om sommeren, mens de fastboende flyttet ut i bryggerhuset for å tjene noen ekstra kroner. Og Larkollen befestet sin posisjon som et populært feriested fra tidlig på 1900-tallet, ikke minst siden en kunne skilte med tre pensjonater og to badehoteller. Røeds hotell ble reist i 1899, og fikk allerede året etter konkurranse fra Støtvig Hotel som ble bygget her i Lersbauen.

Bildet øverst: Sommergjester på Støtvig Hotel.

Bildet nederst: Støtvig Hotel og «Festningen» til venstre i bildet.

DUESTRANDA

Som en kan se på det øverste bildet var Hvitnesbjerget i tidligere tider, før det kom hyttebebyggelse her, en halvøy forbundet til fastlandet bare med en smal landtunge. I seilskutetiden var Larkollen en betydningsfull havn, og det hvite fjellet et viktig landemerke godt synlig for skip som stevnet innover fjorden sørfra.

Sjøfolkene behøvde også andre veivisere for å kunne manøvrere trygt inn i sundet, i tillegg til stedets mange loser. På Eldøya fantes fra gammel tid en fyrvarde. Den ble i 1890 erstattet med en moderne fyrlykt utenfor Ulke på sørøstsiden av øya, som bare 11 år senere ble flyttet over sundet til Hvitnesgrunnen. Her står fyrlykten den dag i dag, selv om et skip nesten lyktes med å renne den i senk i 1957.

Innenfor fyrlykten finner vi Ándrenskjæret der det befant seg fiskemottak for Kristianiafjorden Ansjos og Fiskeforretning rundt forrige århundreskifte.

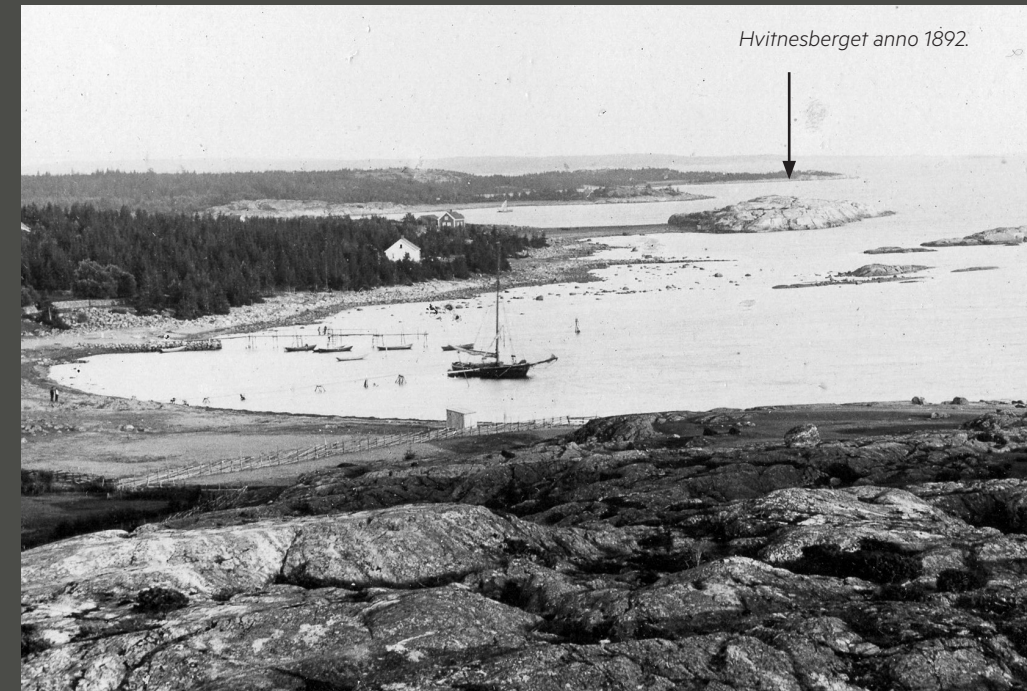

Foto: Eivind Kristiansen.

Foto fra Larkollboken.

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Larkollen 1892. Foto gjengitt med tillatelse fra Jørgen Westerveld. Bildet nederst t.v.: Hermetikkboks laget i Larkollen. Bildet nederst t.h.: Fyrlykten inspiseres.

KNARREBAUEN

Helt fram til våre dager har Rørvik, oppkalt etter sivplanten takrør, vært en viktig fiskehavn. Et annet navn på plassen er Knarrebaugen som har navn etter vikingenes lastefartøy. Her dro vikingene opp knarrene sine i ly for sjø og vind. Plassen på nordsiden av bukten het også Knarrebaugen og senere nedre Rørvik. Det røde huset Karenstua har fått navnet sitt oppkalt etter Karen med kua.

For 150 år siden var dette en liten grend i utkanten av Larkollen, der det bodde noen strandsittere som livnærte seg av jordbruk og fiske. For fisk var det nok av i hele Rørvika. Enkelte år ble den invadert av sild. Fiskerne kunne høste i overflod av havets sølv, så mye at det en ikke spiste eller fikk solgt, måtte brukes til gjødsel, hvorefter det luktet sild over hele Larkollen.

Før i tiden løp det en stor steinrøys ut i vika som ble brukt da skip skulle kjølhales. Taljer ble festet i mastetoppen og så måtte det hales og dras inne på land til skipet la seg over. Sjømennene kunne springe ut på røysa når undersiden av skroget skulle kalfatres med bek og drev, slik at det luktet minst like sterkt som etter sildefisket.

Foto fra Larkollboken

Foto av Leif Rørvik ved bensinpumpa

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Postkort fra Rørvik. Bildet i midten: Helga Gundersen.
Bildet nederst t.v.: Karenstua.
Bildet nederst t.h.: Bensinutsalg på brygga. Foto fra Larkollboken.

BEDEHUS I LARKOLLEN

Etter at konventikkelpakaten ble opphevet i 1842 ble det tillatt med religiøse sammenkomster utenfor kirkens kontroll. Misjonsforeninger ble en viktig del av det sosiale livet, spesielt for kvinner, samtidig som sosiale skiller bidro til det store mangfoldet av foreninger. Private hjem tjente som forsamlingslokaler, medlemstallene økte og stuene ble etter hvert for små. Ved hjelp av gaver, inntekter fra basarer, og dugnadsarbeid, fikk en bygget bedehus hvor misjonene kunne holde sine regelmessige møter.

Emmaus, der det i dag er et dykkermuseum, ble bygget for foreningen «Den frie forsamling» i 1902. Bedehuset tilfalt indremisjonen i 1920-årene, etter at det oppsto splittelse i miljøet på grunn av ulike tolkninger av Guds ord. Pinsevevnene brøt ut, men i 1936 bygget de Bethel på den andre siden av veien. Eiendommen var donert av Karen «Knipetang», som fikk sitt kallenavn etter at noen i den indre kjerne i Emmaus hadde forsøkt å stenge andre troende ute med hengelås på ytterdøra.

Begge bedehusene ble benyttet som skole i tidsrommet 1946-49, etter at Larkollen skole brant ned. Det var også søndagsskole her og deltakelse ble premiert med populære juletreffester. Etter at aktiviteten opphørte, ble både Emmaus og Bethel solgt tidlig på 1990-tallet.

Foto fra Rygge bind III.

Foto: ØFB

Bildet øverst: Larkollen sjømannsmisjon samlet til møte i 1913.
Bildet nederst: Flyfoto fra Emmaus 1964.

STRANDSITTERSTEDET NASLE

Strandsitterne hadde neppe tid til å sitte på stranden og skue utover fjorden. «Husmenn ved havet» kunne vært en annen betegnelse på disse folkene som leide en liten plass ved sjøen og livnærte seg som best de kunne. Fiske ga levebrød for de fleste av strandsitterne, men det fantes også fraktemenn, loser, skippere, båtbyggere og handelsmenn blant dem.

Nasle er en av strandsitterplassene som er godt bevart, i likhet med Karenstua og Minahuset lenger ute i Rørvika. Opprinnelig var det Grefsrød og Tollefsrød som eide Nasle i fellesskap. Husene ble bygget i 1760 av Ole Olsen Børsebakke, og er gode eksempler på byggeskikken til strandsitterbrukene i Larkollen fra denne tiden, med laftede tømmervegger. På låven finnes også et eksempel på knubbmurt vegg, der trekapp ble murt sammen med en blanding av leire, hestemøkk, mose og vann.

Den siste eieren, Thora Storehjelm, testamenterte Nasle til Rygge kommune for at stedet skulle komme de eldre i bygda til gode.

Foto, henger på Nasle aktivitetshus.

Foto: Trine Syvertsen.

Foto fra Larkollboken.

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Familien Storehjelm utenfor Nasle.

Bildet nederst t.v.: Uthuset på Nasle, byggeteknikk med laft og knubb. Bilde nederst t. h.: Anton Gundersens jakt.

NESET

Det finnes flere krigsminner fra andre verdenskrig her i distriktet. Disse ble opprinnelig bygget og benyttet av den tyske okkupasjonsstyrken. Her på Neset finner vi denne løpegraven som ble etablert i tilknytning til en skytestilling. Tyskerne fryktet at en alliert invasjon skulle komme i disse farvannene, og bygget derfor forsvarspunkter langs hele fjorden. Lignende anlegg fantes flere steder, slik som på Teiebærholmen sør for Knutavika. Løpegraven der er i likhet med denne på Neset, i nyere tid renoverert og istandsatt av elever ved Kirkeparken videregående skole.

Herfra ser vi over til Store Sletter som nå tilhører Råde kommune, selv om larkollingene vil hevde at øya er deres. Fra langt tilbake i tid har den blitt benyttet som beitemark. Vegetasjonen er holdt nede, og øya er preget av det vidåpne og storslagne, en meget verdifull og sjelden landskapstype på våre kanter. I tidligere tider fantes Tomb sæter midt på øya, et svært lavtliggende seterbruk, 22 meter over havet.

Fram til 1938 var Store Sletter eiet av Tomb herregård, som i 1939 ble til Tomb jordbruks-skole. Skolen har den dag i dag en leieavtale med Råde kommune om sommerbeite på øya. Tidligere ble alle kuene og sauene hovedsakelig fraktet her fra Neset over sundet til øya.

Foto: André van Ingelgem

Foto: Tommy Lund

Foto: Trine Syvertsen

Grunneiere på Historisk
vandrerute Larkollen

Bildet øverst: Store Sletter.

Bildet nederst t.v.: Skyttergraven på Teiebærholmen.

Bildet nederst t.h.: Skyttergraven her på Neset.